

УДК 378.03

МОТИВАЦІЯ ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

©Маркова В.М.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора:

Маркова Влада Миколаївна: ORCID: 0000-0003-1594-0364; wlada-lanvin@mail.ru; кандидат педагогічних наук; старший викладач кафедри педагогіки та методики професійного навчання, Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська 16, 61003, Україна.

У статті розглядаються чинники, які впливають на успішність навчальної і професійної діяльності майбутнього педагога. Виділено підходи до визначення видів мотивації. Розкрито групи мотивів. Представлено мотиви навчальної діяльності. На основі існуючих підходів до визначення видів мотивації виділено три види мотивів навчальної діяльності. В основі виділення цих видів мотивів лежить причина, що спонукує до дії.

Розкрито сутність рівня домагань, якій відіграє значну роль у регулюванні реакції особистості на переживання успіху або неуспіху.

Ситуацію успіху майбутнього педагога визначено як сукупність цілеспрямовано створюваних викладачем умов, за яких студент досягає позитивного результату в процесі професійної підготовки, оцінює його як успішний і переживає його як особистісне й соціально значуще досягнення, що сприяє професійному самовизначенню й саморозвитку майбутнього фахівця, освоєнню цінностей професії й знаходженню особистісного сенсу в майбутній професійній діяльності, розвитку якостей професіонала.

Ключові слова: мотив, мотивація, успіх, неуспіх, позитивні мотиви, негативні мотиви, навчальна діяльність, рівень домагань, ситуація успіху.

Маркова В.Н. «Мотивация как ведущий фактор успешной деятельности будущего педагога».

В статье рассматриваются факторы, которые влияют на успешность учебной и профессиональной деятельности будущего педагога. Выделены подходы к определению видов мотивации. Раскрыты группы мотивов. Представлены мотивы учебной деятельности. На основе существующих подходов к определению видов мотивации, выделены три вида мотивов учебной деятельности. В основе выделения этих видов мотивов лежит причина, побуждающая к действию.

Раскрыта сущность уровня притязаний, который играет значительную роль в регулировании реакции личности на переживания успеха или неуспеха.

Ситуацию успеха будущего педагога определено как совокупность целенаправленно создаваемых преподавателем условий, при которых студент достигает положительного результата в процессе профессиональной подготовки, оценивает его как успешный и переживает его как личностное и социально значимое достижение, способствует профессиональному самоопределению и саморазвитию будущего специалиста, освоению ценностей профессии и нахождению личностного смысла в будущей профессиональной деятельности, развития качеств профессионала.

Ключевые слова: мотив, мотивация, успех, неуспех, позитивные мотивы, негативные мотивы, учебная деятельность, уровень притязаний, ситуация успеха.

И. Markova “Motivation as the leading factor for the successful activity of the future teacher.”

The factors that have an influence on the success for the educational and professional activity of a future teacher are scrutinized in the article. Approaches to the definitions of the kinds of motivation are distinguished. Groups of motives are revealed. The motives of an educational activity are introduced. The essence of the level of claims is revealed.

The core of “situation of success” was defined; the meaning of situations of success for a future teacher’s personal fulfillment was disclosed in the article. Pedagogical technique for creation of success situations for a future teacher, which is grounded on personally-active approach and involves diagnostically-organizational, preparatively-modelling, procedurally-active and reflexively-correctional stages were theoretically grounded and experimentally tested. Its efficiency was experimentally proved. The criteria (motivational, competence-based, emotionally-based, personally-reflexive) of implementation of the elaborated technique were specified.

Key words: the motive, motivation, success, failure, positive motivation, negative motivation, learning activity, the level of claims, the situation of success.

Постановка проблеми. Успішність навчальної й професійної діяльності обумовлюється низкою чинників, які, у свою чергу, поглиблюють переживання успіху або неуспіху.

Мотивація є провідним чинником регуляції активності особистості, її поведінки й діяльності, тому що в основі будь-якого виду діяльності завжди лежать мотиви. Механізм адаптації людини до діяльності полягає в тому, що рівень домагань особистості змінюється залежно від переживання успіху або неуспіху. Особливий інтерес представляє мотивація досягнення успішності в навчальній і професійній діяльності й зміна рівня домагань залежно від досягнення поставленої мети.

Людам, що займаються навчанням, завжди було зрозуміло, що навчально-пізнавальна діяльність протікає більш ефективно й дає більш якісні результати, якщо в студента виникають сильні, яскраві, глибокі мотиви, що спонукають його прагнути до досягнення мети, при цьому діяти максимально активно, бути готовим до подолання певних труднощів.

Відомо, що найважливішою умовою досягнення результату в навчально-пізнавальній діяльності є активна особистісна позиція людини. З урахуванням цих положень очевидна необхідність будувати освітню практику і робити ставку на забезпечення успішної навчальної й професійної діяльності в кожного студента; створювати цикл різноманітних справ, в яких студент може реалізувати свій потенціал, свої кращі якості; організовувати педагогічне супроводження розвитку; підготовлювати студентів до ролі своїх колег, які проектуватимуть успіх та подальшу успішну професійну діяльність для інших.

Мета нашої статті полягає у визначенні тих чинників, що впливають на успішність навчальної й професійної діяльності в студентів ВНЗ і, які надалі посилюють переживання успіху або неуспіху.

Основна частина. Зараз гострою проблемою навчального закладу є «розбурхати» інертну масу немотивованих, байдужих до навчання студентів, тобто має бути добре сформульована мотивація до навчання як в цілому, так і до окремих предметів.

У визначенні мотиву в сучасних психологів існують різні точки зору. Б. Ломов, А. Петровський під мотивом розуміють потребу, К. Платонов, В. Ковальов – психічне явище, що стає спонуканням до дії. Д.Кікнадзе, К. Обухівський, Х. Хекхаузен розглядають мотив як усвідомлювану причину, що лежить в основі вибору дій і вчинків особистості.

Найбільш загальним уявленням про сутність мотиву є:

- розуміння мотиву як спонукання;
- розуміння мотиву як потреби або предмета потреби.

Більшість вітчизняних і закордонних психологів розглядають мотив не як будь-яке, а як усвідомлене спонукання, в якому відбивається готовність людини до дії або вчинку (К. Платонов, В. Ковальов та ін.). Згідно з К. Платоновим, мотив – це психічне явище, що стає спонуканням до дії [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мотив як потребу або предмет потреби розглядають такі видатні вчені, як А. Петровський, Б. Ломов, А. Леонт'єв, Б. Додонов. А. Петровський зауважує, що відношення між потребою й мотивом не може бути зрозуміле як відношення між членами одного ряду, це скоріше відносини між сутністю і явищами [3].

Під мотивом слід розуміти спонукання особистості до того або іншого виду активності (діяльність, спілкування, поведінка), пов'язане із задоволенням певної потреби. Виходячи з цього, треба вважати, що як мотив можуть виступати ідеали, інтереси, переконання, соціальні установки, цінності, за якими, так чи інакше, знаходяться різноманітні потреби особистості.

Існує кілька підходів до визначення видів мотивації. П. Якобсон виділяє три види мотивів (які він прирівнює до мотивації) навчальної діяльності [2]. В основі виділення цих видів мотивів лежить причина, що спонукує до дії:

- негативні (не пов'язані з навчальною діяльністю);
- позитивні (пов'язані з позанавчальною діяльністю);
- позитивні (пов'язані з навчальною діяльністю).

В якості "негативних" мотивів автор розглядає спонукання студента, викликані усвідомленням певних незручностей і неприємностей, які можуть виникнути в тому випадку, якщо він не буде вчитися: догани, погрози батьків, викладачів та ін. По суті, при такому мотиві – це навчання без усякого бажання, без інтересу і до одержання освіти, і до відвідування навчального закладу.

Мотив відвідування навчального закладу не пов'язаний із потребою одержання знань або з метою підвищити особистісний престиж. Цей мотив – необхідність, властивий деяким студентам, не може привести до успіхів у навчанні, і його здійснення вимагає насильства над собою, що при слабкому розвитку вольової сфери приводить до залишення цими студентами навчального закладу.

П. Якобсон [2] вважає, що мотиви навчальної діяльності, пов'язані з позанавчальною ситуацією, можуть мати й позитивний вплив на навчання. Вплив з боку суспільства формує в студента почуття боргу, що зобов'язує його одержати освіту, в тому числі й професійну, котра допоможе йому домогтися певних успіхів у житті й кар'єрі. Така установка на навчання, на думку П.Якобсона, якщо вона стійка й посідає суттєве місце в спрямованості особистості студента, робить навчання не просто потрібним, але й привабливим, дає сили для подолання труднощів, для прояву терпіння, ретельності, наполегливості.

До цієї ж групи мотивів П. Якобсон [2] відносить і ті, які пов'язані з особистісними інтересами. Процес навчання при цьому сприймається як шлях до особистого благополуччя. Наприклад, у студента немає інтересу до навчання, але є розуміння, що без знань надалі не вдасться "просунутися", і тому додаються зусилля для оволодіння ними. Такий мотив часто зустрічається серед студентів-заочників, змушених одержувати вищу освіту на настійну вимогу адміністрації, для підвищення тарифного розряду тощо. Навчання у ВНЗ є для багатьох із них формальним актом для одержання диплома про вищу освіту, а не для підвищення своєї професійної майстерності.

Основний мотив навчальної діяльності, як вважає П. Якобсон, пов'язаний із самим процесом навчальної діяльності. Студента спонукають навчатися потреба в знаннях, допитливість, прагнення пізнавати нове. Одержуючи знання, домагаючись проміжних успіхів у навчанні, студент одержує задоволення від росту своїх знань при освоєнні нового матеріалу, мотивація навчання в цьому випадку відбиває стійкі пізнавальні інтереси. Згідно з П.Якобсоном, специфіка мотивації навчальної діяльності залежить від особистісних якостей учнів, від потреби в досягненні успіху або, навпаки, від лінощів, пасивності, небажання робити зусилля над собою, стійкості до невдач.

Теоретичний аналіз літератури дозволив виявити характерні риси студентів, у яких переважає мотив запобігання невдачі:

- велика тривожність;
- неконструктивне ставлення до навчання;
- більш частий прояв захисної установки щодо навчальної діяльності;

- навчання в ВНЗ, як правило, не для того, щоб одержати задоволення навчальними досягненнями, а, швидше за все, для того, щоб позбутися неприємностей, пов'язаних саме з неуспіхом.

"Сильні" студенти мають потребу в освоєнні професії на високому рівні, орієнтовані на одержання міцних професійних знань і практичних навичок, мотивовані на досягнення успіху в навчанні. "Слабкі" студенти орієнтовані в основному на зовнішні мотиви: уникнути осуду, покарання за погане навчання, не втратити стипендію.

Результати, отримані в деяких дослідженнях з педагогічної психології (О. Гребенюк, А. Маркова), дозволяють припускати, що висока позитивна мотивація може відігравати роль регулюючого фактора при недостатньо високих спеціальних здатностях або при порівняно малому запасі знань, умінь і навичок у студентів. Але цікавий той факт, що зворотнього зв'язку в даному явищі не існує, тобто, ніякий високий рівень здатностей не може компенсувати низьку навчальну мотивацію або ж її відсутність, і, отже, не може привести до високої успішності навчальної діяльності. Наприклад, при виконанні дипломної роботи висока позитивна мотивація до цієї діяльності може компенсувати недостатній рівень професійних знань. Студенти, зацікавлені в кінцевому результаті, вивчають більшу кількість джерел і проводять експеримент на більш високому рівні з використанням сучасних методик, ніж ті, хто має великий запас знань, але низьку мотивацію до даного виду діяльності.

Щоб стати успішним педагогом, необхідно не лише добре знати зміст тієї науки, яку викладаєш, а й володіти вмінням донести ці знання до свідомості кожного вихованця. Надзвичайно важливу роль для успішної діяльності студентів на занятті відіграє емоційний чинник. Його наявність значною мірою підвищує ефективність навчального процесу, бо робить його більш легким і приємним. Відсутність же у студентів необхідного емоційного стану зазвичай викликає у них комунікативні труднощі. Ці проблеми зникають, якщо викладач буде релаксувати студентів, створювати в групі атмосферу доброзичливості і підтримки.

Застосування на занятті предметів мистецтва, музики, екранних засобів навчання, тобто створення ситуації творчості на занятті забезпечує краще взаєморозуміння між викладачем та студентом, посилює їхню чуйність.

Одним із факторів, що впливають на успішність професійної діяльності, є психологічна підготовка майбутнього педагога до інноваційної діяльності. Це дозволяє підвищити самооцінку, знизити рівень тривожності, підвищити рівень мотивації досягнення успіху в професійній діяльності, що в свою чергу формує психологічні умови, сприятливі для оволодіння педагогом технологією створення ситуацій успіху в освітньому процесі. Педагогічний блок підготовки має на меті навчити майбутніх педагогів методиці створення ситуацій успіху в освітньому процесі.

Ситуацію успіху майбутнього вчителя визначають як сукупність цілеспрямовано створюваних викладачем умов, за яких студент досягає позитивного результату в процесі професійної підготовки, оцінює його як успішний і переживає його як особистісне й соціально значуще досягнення, що сприяє професійному самовизначенню й саморозвитку майбутнього фахівця, освоєнню цінностей професії й знаходженню особистісного сенсу в майбутній професійній діяльності, розвитку якостей професіонала.

Переживання успіху або неуспіху – це внутрішня представленість суб'єктові, як результатів його діяльності, так і змін, що відбулися в його системі - Я. Переживання успіху й неуспіху приводять до змін компонентів системи-Я, таких як самооцінка, самоповага і як результат – до зміни самовідношення, що, у свою чергу, прибільшує переживання успіху й неуспіху.

Рівень домагань відіграє значну роль у регулюванні реакції особистості на переживання успіху або неуспіху. Однаково досягнутий результат може переживатися однією особистістю як успіх, а іншою – як неуспіх, що визначається рівнем домагань особистості, а не ступенем труднощі виконаного завдання. Якщо результат досягає або перевищує цей рівень, то особистість вважає себе успішною, а якщо не досягає –

неуспішною. При цьому проявляється вплив успіху або неуспіху на наступні зміни рівня домагань [1].

Висновки. Щоб фахівець успішно вирішував професійні завдання, він повинен бути високомотивований на свою діяльність. Високомотивовані люди краще бачать взаємозв'язок між зусиллями і результатами. Побачивши в своїх діях спосіб для виконання тих чи інших завдань, вони наполегливіше працюють, щоб досягти поставленої мети.

Успішність професійної діяльності педагога є однією з найактуальніших проблем сучасної педагогіки, від вирішення якої залежить ефективність усього педагогічного процесу, а також освітнього середовища в цілому.

Студентський вік – найбільш сприятливий період у житті для формування професійної та педагогічної спрямованості особистості майбутнього педагога, що розуміється як процес переструктування мотивів професійної діяльності, детермінований взаємодією внутрішніх факторів і зовнішніх умов, що спеціально створюються суб'єктом професійної підготовки. Мотивація є провідним чинником регуляції активності особистості, її поведінки й діяльності.

Список використаних джерел

1. Анисимова О. М. Самооценка в структуре личности студента : автореф. дис. ... канд. психол. наук / О. М. Анисимова. – Л., 1984. – 21 с.
2. Белкин А. С. Основы возрастной педагогики : учеб. пособие для высш. учеб. заведений / А. С. Белкин – М. : Академия, 2000. — 188 с.
3. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека / В. К. Вилюнас. – М. : МГУ, 1990. – 288 с.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы: Мастера психологии / Е. П. Ильин. – СПб, 2000. – 288 с.
5. Коротаева Е. В. Ситуация успеха: психолого-педагогические механизмы и этапы организации / Е. В. Коротаева // Директор школы. – 2001. – № 3. – С. 38-44.
6. Петровский А. В. К проблеме первоисточника человеческой мотивации / А. В. Петровский // Личность в общении и деятельности : межвузовский сборник науч. трудов / Под ред. А. В. Петровского. – Ульяновск : Изд-во УГПИ, 1985. – С. 3-14.
7. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 121 с.

References

1. Anisimova, OM 1984, *Samoocenka v strukture lichnosti studenta*, Kand.psikh.n. abstract, Leningrad.
2. Belkin, AS 2000, *Osnovy vozzrastnoj pedagogiki*, Akademija, Moskva.
3. Viljunas, VK 1990, *Psihologicheskie mehanizmy motivacii cheloveka*, Moskovskij gosudarstvennyj universitet, Moskva.
4. Ilin, EP 2000, *Motivacija i motivy: Mastera psihologii*, Sankt-Peterburg.
5. Korotaeva, EV 2001, 'Situacija uspeha: psihologo-pedagogicheskie mehanizmy i jetapy organizacii', *Direktor shkoly*, no.3, pp. 38-44.
6. Petrovskij, AV 1985, 'K probleme pervoistochnika chelovecheskoj motivacii', *Lichnost v obshhenii i dejatelnosti: mezhvuzovskij sbornik nauchyh trudov*, Izdatelstvo Uljanovskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta, Uljanovsk, pp. 3-14.
7. Platonov, KK 1986, *Struktura i razvitie lichnosti*, Nauka, Moskva.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2015р.